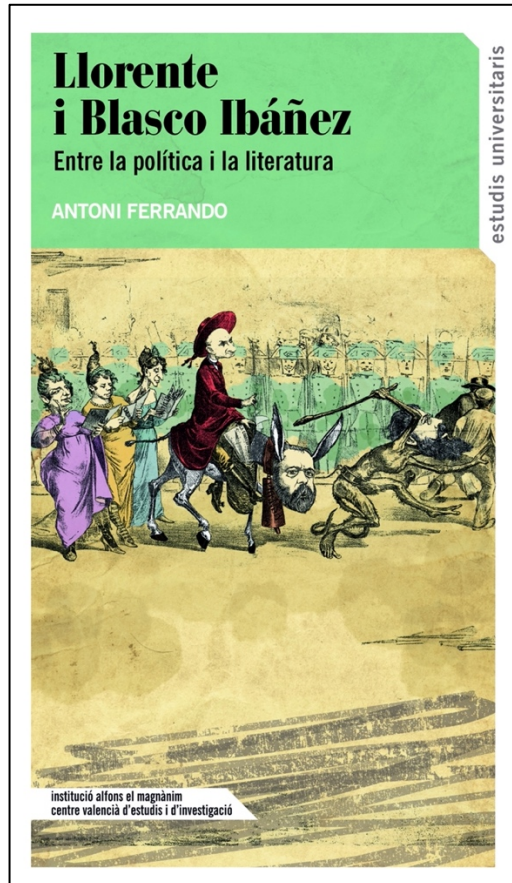

Vicent Josep Escartí

Ressenya a: Antoni Ferrando, *Llorente i Blasco Ibáñez. Entre la política i la literatura (a propòsit, sobretot, de la guerra de Cuba)*. València: Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, 2021. 287 p.

Ressenyat per: Vicent Josep Escartí (Universitat de València/IIFV)

Entre els tòpics més consolidats de la cultura valenciana contemporània podrem trobar-ne un que s'ha mantingut amb especial força i que assenyala els escriptors, periodistes i polítics Teodor Llorente Olivares (1836-1911) i Vicent Blasco Ibáñez (1867-1928) varen ser “enemics íntims”: haurien estat dos personatges pròxims i antagònics alhora. Així, si el primer fou poeta, el segon, novel·lista; si un va fer part del partit conservador, l'altre, fou republicà; si aquell fundà i dirigí el diari *Las Provincias*, aquest, *El Pueblo*. I encara podríem continuar amb altres exemples. Perquè les coincidències i els antagonismes són nombrosos, fins al punt que tots dos compten, entre la seua producció literària més destacada i coneguda, amb una obra titulada “La barraca”: la de Llorente, escrita en 1883, està en valencià i en vers; i la de Blasco, de 1898, en castellà i en prosa.

Afortunadament, en els darrers anys s'han publicat un sèrie d'estudis que ens han ajudat a aprofundir, matisar i entendre millor l'època que varen protagonitzar tots dos personatges: la que abraça les darreres dècades del segle XIX i les primeres del XX. I també, aquests estudis, han vingut a sumar-se a la revisió d'aquest període clau per a la configuració del present cultural i literari dels valencians. I entre aquests, el volum que ara ens ocupa i que és fruit de l'incansable tasca de recerca d'Antoni Ferrando, catedràtic emèrit de la Universitat de València, el qual ja havia fet una primera aproximació al tema, el 1988, quan publicà un article a la revista *Caplletra* que porta

per títol “Llengua literària i actitud política en Teodor Llorente. A propòsit de “Cartes de soldat” i “Pro Pàtria””.

Ara, al volum titulat *Llorente i Blasco Ibáñez. Entre la política i la literatura (a propòsit, sobretot, de la guerra de Cuba)*, que ha estat editat per la Institució Alfons el Magnànim-Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació, Ferrando analitza amb molt de detall la relació tan estreta i distant a la vegada que varen mantenir tots dos escriptors i polítics. Pel que fa a les discrepàncies, ho fa sobretot amb motiu de la guerra de Cuba (1895-1898), adduint els poemes “Cartes de soldat” i “Pro Pàtria”, que Llorente escrigué i presentà als Jocs Florals de València de 1896 i 1897, respectivament, amb la intenció de donar suport a les doloroses decisions per al poble que prenia el govern espanyol, quan enviava a la guerra milers i milers de joves. Des d'aquest punt de vista, es tracta de dues poesies populars al servei d'una causa impopular, com bé assenyala Ferrando.

La posició i la reacció de Blasco respecte a aquella guerra que es lliurava als territoris d'ultramar, però, varen diferir de les de Llorente en el fet que, des de les columnes d'*El Pueblo*, el republicà es dedicà a criticar la injustícia que suposava que, mitjançant el pagament d'una certa quantitat de diners, els fills dels rics poguessen evitar el servei militar. Amb la qual cosa els soldats que omplien els vaixells en direcció a les Antilles pertanyien tots a les classes socials més humils i populars. Llevat d'això, però, Ferrando demostra de quina manera tan clara Blasco també es va situar a favor de la guerra i en contra de la independència de Cuba. És a dir, a favor del domini colonial sobre l'illa.

En aquest sentit, diria que una de les grans virtuts de l'estudi que ens ocupa rau en la pregona anàlisi que es fa del context en què es desenvolupà l'activitat literària i cultural valenciana dels darrers anys del segle XIX. Així, per exemple, Ferrando explica que, des de molt jove, Blasco aspirà a triomfar com a novel·lista. I que, ateses les característiques que presentava la València de l'època, en què el valencià estava desprestigiada i era considerat com una llengua quasi únicament apta per a fer riure, aquest desig només podia proporcionar-li'l la llengua castellana. Certament, com diu Ferrando, al País Valencià “hi havia un problema de model lingüístic i de públic lector que a Catalunya llavors ja s'havia superat en bona mesura”. Blasco podria haver imitat el model lingüístic dels poemes llorentins “Cartes de soldat” i “Pro Patria”, però desqualificava la llengua culta dels ratpenatistes en general per justificar la seua opció pel castellà. De fet, una de les tesis fonamentals del llibre és que, amb el model lingüístic dels poemes “Cartes de soldat” i “Pro Patria”, Llorente havia aconseguit “apostar per una llengua acurada, però pròxima al llenguatge col·loquial i amb una ortografia genuïna”, que ell mateix utilitzà en els seus pocs escrits en prosa en valencià.

Vist que Llorente sabia escriure en un valencià correcte i alhora assequible al gran públic, Ferrando es pregunta per quin motiu “Llorente no sols eludí conrear la prosa de creació, sinó que no volgué ni preveí crear les condicions perquè d'altres ho feren”; i contesta que, “segurament”, “l'opció de no conrear o no promoure la prosa de creació formava part d'un objectiu no confessat de Llorente: no donar arguments als qui consideraven que el conreu de la prosa de creació en valencià era una provocació a l'establishment supremacista del castellà”. Potser la resposta més lògica als plantejaments del director de *Las Provincias* es troba en el fet que, probablement, no tenia vocació de narrador. Interpretació no incompatible amb una de les afirmacions que Ferrando fa al llibre: “Llorente s'autoimposà el límit de conrear quasi exclusivament la poesia a fi de no traspassar allò que podia resultar acceptable per a l'estat d'opinió dominant tant a València com a Madrid”. En canvi, Roca, al pròleg del llibre, insisteix que Llorente, excel·lent coneixedor de les limitacions de la societat on es movia,

considerava que el valencià era més apropiat, tan sols, per a la poesia. En donaria fe la gran quantitat de poesies que ens ha llegat.

A la vista de tot plegat, Ferrando arriba a la conclusió que “la inhibició de Llorente sobre l'estatus de la llengua pròpia i sobre el conreu de la prosa literària en valencià també contribuï notablement a posar el futur de la llengua en un atzucac”. En tot cas, no hauríem de retraure als personatges del passat les seues opcions intel·lectuals, sinó intentar comprendre-les en el seu context.

Una altra de les reflexions que m'ha suscitat la lectura del volum, i que trobe que està molt lligada al que acabe de dir, és que, des d'un punt de vista lingüístic, la posició més còmoda per a Llorente hauria estat escriure únicament en castellà. Així, sembla fora de dubte que per formació, per classe social, per ideologia política... i per estalviar-se problemes, el més fàcil i pràctic per a ell hauria estat escriure únicament en la llengua del poder, tal com apunta Rafael Roca en el pròleg. En aquest sentit, resulta molt eloqüent comprovar com el literat castellà Pedro Antonio de Alarcón recomanava a Llorente, el 1885, que, “por el bien de la unidad nacional”, no continuàs fent versos en “el dialecto de las chufas”. De fet, per escriure en català, Llorente tan sols rebé lloances des de Catalunya i les Balears. Des de la resta de l'Estat espanyol, el que rebia eren crítiques i incomprensió.

A pesar dels retrets que se li pugen fer, hem de recordar que Llorente mai no volgué abandonar el conreu literari del valencià. Al contrari, l'anà incrementant progressivament amb els anys. I amb aquesta actitud el poeta aconseguí, entre d'altres coses, les lloances de mestre Fabra, tal com recorda Ferrando: “Pompeu Fabra tenia la llengua de Llorente en gran estima. Per això va incloure “Vora el barranc dels Algadins”, una poesia de llenguatge semblant al de “Cartes de soldat”, en l'antologia literària que tanca la seua *Gramática de la lengua catalana* (1912)”. No em sembla un detall menor. I és, a la fi, una actitud lingüística que contrasta fortament amb la de Blasco, que després d'uns inicis vinculats al conreu literari del valencià -amb prosa i empentat per Llombart- ràpidament l'abandonà i se'n passà al castellà: “Assumia –en paraules de Ferrando– que el valencià era patrimoni de les classes populars, però en descartava l'ús com a llengua de cultura i com a instrument de comunicació escrita”.

Encara, a propòsit del poema “Avant!”, l'únic que Blasco escrigué en valencià, Ferrando afirma que “la composició podria haver estat una deferència cap a Llombart”. Potser sí. O potser no. Perquè també fa la impressió que el que buscava Blasco, redactant i presentant aquell poema als Jocs Florals de València de 1891, era la notorietat cultural i social que es derivava de guanyar el premi. Però, entre un eventual triomf líric, que ningú no devia assegurar-li, i la “glòria” de pronunciar el discurs dels mantenidors, un paper cultural i “polític” de luxe, optà per aquesta segona opció. I per això retirà el poema del concurs.

En aquest sentit, és molt probable que l'adolescent Blasco s'hagués vinculat al moviment de la Renaixença valenciana perquè buscava una plataforma de promoció personal, literària i política (recordem que va arribar a pertànyer a la directiva de Lo Rat Penat i a pronunciar discursos en nom de la entitat). Però, quan a penes tenia 25 anys, abandonà el regionalisme i el conreu literari del valencià, segurament perquè, poc temps abans, havia fixat el seu objectiu polític, econòmic i vital a Madrid, tal com sosté Rafael Roca i confirma Ferrando. De fet, no deu ser casual que el seu trencament amb el ratpenatisme coincidisca amb el seu primer gran triomf literari en castellà, que es va produir en 1892 amb la novel·la *La araña negra*.

En un altre ordre de coses, cal destacar també que el volum, que es troba convenientment il·lustrat i dotat d'uns amplíssims apèndixs documentals i d'un índex onomàstic molt útil, conté alguns detalls impagables. Així, resulta ben eloqüent saber

que Joan Fuster sabia de memòria els versos inicials del poema llorentí “Pro Pàtria”, tal com explica Ferrando. I que això mateix li ocorria al president de l'Associació de Cronistes Valencians, Francesc de Paula Momblanch. Perquè, a aquests dos casos, se'n poden afegir d'altres de persones nascudes a principis del segle XX que de vegades pràcticament no sabien ni llegir ni escriure, però que, tanmateix, podien recitar de memòria poemes llorentins. Tot això suggereix que almenys una part de la lírica llorentina, com la verdagueriana, esdevingué vertaderament popular.

Durant l'acte de presentació del llibre que ressenyem, i que tingué lloc el passat 13 de gener a l'Octubre Centre de Cultura Contemporània, Gustau Muñoz –un dels membres d'una àmplia taula que també estava integrada per Carme Gregori, Vicent Baydal, Rafael Roca, Josep Enric Estrela i Antoni Ferrando– afirmà, en referència a Llorente i Blasco Ibáñez, que calia assumir i qüestionar a la vegada el seu llegat cultural i polític.

En referència al primer d'aquests autors, Llorente, és evident que cal assumir i integrar el seu llegat lingüístic i literari. Els estudis que hom li ha dedicat en les darreres tres dècades, i també el que ara ressenyem d'Antoni Ferrando, no en deixen cap dubte i avancen per aquest camí. I alguna cosa semblant podríem dir de Blasco, malgrat haver optat pel castellà com a llengua única. Ara bé: segurament, no ens caldria tampoc qüestionar el seu llegat. Caldria més aviat integrar en la nostra cultura la narrativa de Blasco, per exemple amb traduccions al català, on funciona molt bé. I aquesta assumpció s'hauria de portar a terme de la mateixa manera que hem assumit i integrat determinats autors dels segles XVII i XVIII que, per cert, fins fa quatre dies eren pràcticament desconeguts. De fet, diria que aquesta fou també l'estratègia dels valencianistes del primer terç del segle XX que es declararen admiradors de Blasco, des d'Enric Navarro Borràs i Carles Salvador fins a d'altres escriptors clau del període, com són Miquel Duran de València, Josep Sanchis Sivera, Daniel Martínez Ferrando, Francesc Almela i Vives o Lluís Guarner. Està fora de tot dubte que, amb els seus escrits i estudis, aquells valencianistes pretenien assumir i superar el llegat llorentí. I ho varen aconseguir.

Altrament, el rebuig a Llorente que hem patit en les darreres dècades no prové del primer terç del segle XX, sinó del tardofranquisme i de la vinculació de la poesia llorentinista a determinades opcions culturals poc progressistes i obertament enfrontades a la recuperació cultural valenciana en un context més ampli. Les noves mirades sobre el caparré de la renaixença valenciana, que han portat a terme estudiosos com Rafael Roca i, ara, Antoni Ferrando, ens permet continuar avançant per un camí que ens fa conèixer i comprendre més i millor el nostre passat.